

LA BIBLIOTECA PERSONAL

Lena Paüls

*Llegir... perquè vegis el que és una institució.
Carai, encendria el llum i em posaria a llegir
ara mateix, si llegir no hagués contribuït a
fer-me estar com estic. Me les pagarà!*

DOROTHY PARKER, *A les petites*

Introducció

El que es veu no es pot negar

La Mariona R. F. té nou anys, és filla d'uns amics meus. Té molts llibres que li han anat regalant des que va néixer i, sovint, als vespres, el pare i la nena comparteixen lectura. L'altre dia va venir a casa amb la seva mare i va dir, fent un gest ampli que abastava la prestatgeria que tenia davant: "¿Com és que teniu tants llibres?" i a continuació "¿Els has llegit tots?" Li vaig respondre que sí, que gairebé els havia llegit tots, i que ella també en tindria molts quan fos gran, perquè amb el temps n'aniria comprant i acumulant. I va dir que no. Que no en compraria, que no en tindria, de llibres.

La sinceritat de la Mariona no va ser cap sorpresa. Ha començat el seu itinerari com a lectora en paper, però, per iniciativa pròpia, no comprarà gaires llibres, perquè els seus referents culturals i emocionals li arribaran per mitjà d'altres suports. I, a conseqüència d'això, la seva enciclopèdia de coneixements serà arxivada i conservada en format digital o en altres mitjans que ara no puc predir.

Tot i que pertanyo a la cultura del paper, em moc en l'ecosistema multimèdia, al qual vaig enfilar-me des del primer moment. És un pas que vaig fer sense

daltabaixos, si fa no fa de la mateixa manera amb què he anat passant per moltes altres eines i suports. I és que la gent de la meva generació s'ha trobat que als anys cinquanta va aprendre a escriure amb *plumilla* i tinta, ha passat per utilitzar tots tipus de màquines d'escriure, processadors de textos, fins a tot tipus d'ordinadors personals. Sóc usuària activa d'internet i mantinc uns quants blogs temàtics. Les noves tecnologies han canviat la meva relació amb els llibres i amb la literatura com a lectora i com a autora.

L'escrit que esteu llegint parla d'aquesta relació, en un moment de transició, ja que vivim els darrers dies de la impressió de llibres que es compten en milers d'exemplars. L'editor tindrà emmagatzemat el text original i l'imprimirà segons la demanda del mercat. En aquest escrit, a banda de reconstruir-hi a grans trets l'itinerari del meu aprenentatge com a lectora, parlo dels nous suports amb què m'arriba i difon avui la literatura, alhora que il·lustro algun passatge amb fragments de textos propis de narrativa, de poesia i de teatre. Hi enllaço, doncs, el meu vessant de lectora i d'escriptora. Confio que més d'un lector hi trobi indicis d'un camí que hem fet plegats. I hi entengui que el recorregut continua, en suport paper o en suport digital.

*Buida la falda,
de tord i d'avellana.
Faig amb molts d'altres,
marges de pedra seca,
collarets de paraules¹.*

L'itinerari formatiu

Cada tirada, ben jugada

El primer aprenentatge de la literatura és oral i arriba als nounats amb cançons de bressol i de falda. En l'actualitat, hi ha llibres de roba i de fulls durs que podrien formar part d'aquest bagatge, ara bé, també compleixen aquesta funció els dibuixos animats i amb més incentius. Tant és així que, els infants d'un any,

quan tenen davant un llibre de fulls durs, el que fan es pitjar aquí i allà per intentar fer-lo interactiu.

A casa meva, la contacontes era la padrina Munda. Cantava. Eren contes musicals. Fa poc vaig trobar la lletra de "La porquerola" al llibre *Literatura oral* (Editorial Bruño). Vaig tenir un disgust. Estava con vençuda que se l'havia inventat la meva padrina.

*Començava la casa per la teulada, baldufa de mi,
que vaig aprendre la i grega abans que la del pic,
i no sabia ningú a casa
que en portàvem dos per barret al cognom.*

*Nosaltres jugàvem a arrencar cebes
entre testos on s'arrapaven les clavellines,
entre olles abonyegades plenes de mongeteres
enramades en canyes, competint amb els lletsons,
les restes de goma d'esborrar i els xiclets mastegats².*

De menuda vaig ser lectora entusiasta de tebeos, *TBO*, *Mortadelo y Filemón*, *Pulgarcito*, *Zipi y Zape* i de diverses revistetes de l'època. Cap als deu anys, anava a comprar per al meu pare el *Capitán Trueno* i per a mi, *Mary Noticias*, una intrèpida pediodista que ajudava a resoldre delictes.

I l'escola, ¿quina funció va tenir la meva escola en la preparació com a lectora i creadora? Dins de la indigència cultural de finals dels anys cinquanta, vaig tenir la immensa sort d'anar al Col·legi Guarque, al Raval Martí Folguera, a Reus. En la plenitud de la dictadura franquista, la nostra escola, sense fer soroll, era una escola catalana, laica i s'hi practicava la coeducació. El mestre, senyor Pasqual Guarque Saura, organitzava festes on recitàvem poesia, fèiem teatre i titelles. També participàvem en els recitals del Centre de Lectura que va idear el doctor i traductor Bonaventura Vallespinosa, i en programes en directe a les emissores de ràdio locals.

*Allà creixíem plegats actors i actrius, rapsodes,
titellaires, periodistes de revista de ciclostil...
un oasi, en la sequera del carrer.
I apreníem a desvetllar les paraules adormides*

*pels altaveus que se sentien per tots els racons
del pis de trespol bellugadís, sense pati.
El dissabte al matí passàvem el rosari,
un tràmit tant pels mestres com per la canalla,
néts i nétes dels vençuts.
Abans d'entonar el Virolai indultat,
—¿Quina inspecció gosaria interceptar-lo?—
cantàvem cançons d'una pàtria aliena,
que ens reservava un futur amb el braç enlaire³.*

Vaig iniciar-me ben d'hora en l'alta literatura. Als deu anys, vaig ser la protagonista d'una versió castellana de *The Taming of the Shrew* (*La Fierecilla domada*), de Shakespeare (no vaig aclarir fins al darrer assaig a l'escola de què anava l'assumpte!) al Teatre Sant Francesc. Als onze, recitava un poema inèdit d'una exalumna de l'escola, la poetessa Maria Dolors Vallverdú.

No sé si hi ha tipificat en psiquiatria infantil el trauma poètic, però, existeix, de ben segur. Jo el vaig patir en la tria d'aquell poema. El mestre en va llegir un que es titulava "Pastoreta Isabel", i em va captivar. La Maria Dolors va escriure el poema als divuit anys. Hi apuntava la dimensió transcendent del personatge, però, en la descripció que feia de la pastoreta reusenca Isabel Besora, jo aleshores només hi vaig veure l'escultura de Joan Rebull del centre de la plaça de la Pastoreta. De menuda hi anava amb la meva cosina a jugar a la xerranca prop de la font. Per a mi "el mantell de fum" era la pols que aixecàvem la canalla empaitant-nos. Fins i tot vaig veure l'escultura a contrallum, amb "l'aurèola violeta" dels vespres ventosos de tardor. Em sembla que, en aquell moment, el poema "Pastoreta Isabel" era la baula que em lligava a la mitificació de la placeta de la infància que estava a punt de deixar enrere. Per això vaig demanar al mestre que me'l deixés recitar. Però, ai, a l'hora de repartir els poemes entre els rapsodes candidats...

Vostè —va dir— recitarà "Primavera a Reus", un poema molt bonic. El va llegir en veu alta i no li vaig trobar cap gràcia. Un sonet. Efectivament, ara sé que és un poema més madur que no pas "Pastoreta Isabel" que, aleshores, era l'objecte del meu desig. Però en aquell moment "la meva joventut que salta i

riu", frase amb què comença el poema, encara estava adormida en el son dels infants. El senyor Guarque hi va dedicar molt de temps explicant-lo. No me'n refiava. Me'l volia encolomar de totes totes. Em va convèncer amb el tercet final: es podia navegar plàcidament amb la cadència de les paraules. I, sí, el vaig voler aprendre. Però, el mal ja estava fet.

Fa un parell d'anys, em telefonava la Maria Dolors Vallverdú després de quaranta anys de no haver contactat, li vaig recitar "Pastoreta Isabel" sense deixar-li explicar el motiu de la seva trucada. No era el que em pertocava recordar, però, possiblement, recitant-l'hi a la impensada, vaig treure'm l'espina del damunt.

*Incrustat en cada espai dels teus dies
queda el temple a vessar d'heura per sempre.
Dos fruits et llueixen per arracades⁴.*

També va ser a l'escola on vaig descobrir una cosa que podria assemblar-se a una biblioteca. Tenia dotze anys. Vist des d'avui, aquest fet pot semblar una ficció, però cal tenir en compte que a casa entrava, si fa no fa en aquella època, la televisió per primer cop. El cas és que el senyor Guarque tenia un armari amb llibres folrats de color blau marí, i dues nenes grans i jo ens encarregàvem de deixar-ne en lectura i, sobretot, que ens els tornessin. Tinc present aquest fet, però no d'haver-ne llegit cap. Em vaig dedicar a organitzar la petita biblioteca. Vam numerar els llibres amb una etiqueta blanca perquè com que tots estaven folrats, no es veia el títol i no se sabia quin era quin. Després vam fer-ne una llista. Perquè no em passés el mateix, el primer llibre que va entrar a casa, regal de l'aleshores Caixa de Pensions, va passar a ser folrat i numerat immediatament. Blau marí i etiqueta blanca, esclar. Però, aquest i els que van seguir, sí que els vaig llegir, llegir i rellegir.

*Res no és el que era,
ni el paper ni nosaltres:
plens de ditades⁵.*

Més endavant, als anys setanta, ho compràvem tot. Ens subscriuíem amb entusiasme a l'Enciclopèdia Catalana, quan encara no n'havia sortit cap volum. (Ara es pot consultar de franc a la xarxa.) Estàvem àvids de textos i d'imatges de proximitat per recuperar el que ens havien estafat. Que ens expliquessin d'on veníem, què érem. Entraven a casa els grans volums il·lustrats de la Destino: *Vint segles de carrers de BCN*, de Josep Maria Espinàs; *Els rius de Lleida*, de Josep Vallverdú. Més de vint. I allà descobríem els grans fotògrafs: Català-Roca, Raimon Camprubí, Eugeni Forcano, Ton Sirera.

I ens llançàvem a viatjar, i ens posàvem a llegir. I anàvem eixamplant la visió del món. Primer, amb les col·leccions de butxaca, La Cua de Palla, El Cangur, amb un còmplice d'excepció: el llibreter Isidre Fonts de la Llibreria Gaudí; Després atacàrem El balanci i Les Millors Obres de la Literatura Catalana, la MOLC, projecte que vaig sentir per primer cop en boca d'un altre llibreter il·lustre, Joan Ballester, en una junta a la seu d'Òmnium Cultural a Barcelona. I, en paral·lel, Les Millors Obres de la Literatura Universal, amb aquell enquadernat tou de color verd i un paper de baixa qualitat.

Compartíem les descobertes amb molta gent, amb múltiples activitats que organitzàvem amb alumnes de classes de català, conjuntament amb grups de treball d'entitats. Teníem l'ambició posada en una cultura dinàmica que fèiem circular en una interacció contínua de coneixements de qualitat. Per a mi, ensenyar ha estat la millor manera d'aprendre.

Potser per això, amb una mica de mètode i l'experiència de moltes lectures, vaig tenir la gosadia d'impartir un curs d'aproximació a la història de la literatura catalana. Des de *Les Homilies d'Organyà* fins a un poeta viu. El vaig preparar durant dos mesos d'estiu al Refugi La Vinyeta, a Duesaigües, i tinc ben present la tria d'autors i lectures de cada moviment. La sistematització amb què vaig concretar la programació del curs, il·lustrada amb enregistraments de poemes musicats. Proposava "llegir", interpretar textos en els seus contextos, amb rigor i coherència amb el que jo, autodidacta, bonament podia fer.

El meu pas per la Universitat de Barcelona, ja de gran, no em va descobrir cap autor, però els professors van afegir context a les meves lectures. No vaig haver de comprar ni un sol llibre perquè tenia les primeres edicions a casa. A la universitat, em vaig interessar per la retòrica de la persuasió. Va ser la base

d'uns quants cursos, entre els quals "Aplicacions didàctiques de la publicitat" i "Recursos per una comunicació eficaç", que vaig impartir al Col·legi de Doctors i Llicenciats de Catalunya i Balears, a Barcelona, en el programa de formació permanent de professorat de secundària.

*Avances tentinejant com una aranya,
teixint i teixint.*

*Tota la casa va plena de la teranyina
que alimento⁶.*

Biblioteca personal i documents biogràfics

Tota pedra fa paret

Avui, a la biblioteca personal, hi ha sobretot narrativa, però també llibres de poesia, de teatre, d'art, d'història i de lingüística.

L'autor que hi és més representat és Manuel de Pedrolo. A finals del setanta, intercanviàvem llibres de Pedrolo com qui col·lecciona cromos. Una passió que compartíem amb amistats i professors de català. Cent vint títols, tots llegits i entesos, amb els treballs de Jordi Coca sobre l'obra pedroliana.

La novel·la més voluminosa de la biblioteca és *Tirant lo Blanc*, de l'Ariel, una obra que tinc anotada personalment, però no en aquest volum, sinó en els dos de la MOLC, que feien de més bon portar a la universitat. Vaig tenir el privilegi de llegir-los amb l'assessorament de la professora Lola Badia, una sàvia en temes medievals, que me la va fer entendre. Els alumnes de batxillerat d'ara mateix trobaran disponible la història del cavaller Tirant, magníficament editada, a la Biblioteca virtual Joan Lluís Vives de la Universitat de València, amb enllaços creuats a estudis qualificats, l'incunable escanejat, enregistraments sonors, traduccions, etc. És a dir, amb moltíssima més informació de la que jo vaig rebre de la meva insigne professora. Tenen tota aquesta documentació a

mà i actualitzada per quan la necessitin, per tant, poden aprofundir-hi o bé passar-hi de puntetes, per aprovar justet, si volen.

Poesia. Sóc lectora assídua de poesia. Folràvem amb paper d'embalar on havíem escrit versos de Joan Salvat-Papasseit que ens feien de divisa, les parets regalimants d'aigua de les aules del Centre de Lectura, on impartíem les primeres classes de català. Si fa no fa, al mateix temps que Tres i Quatre de València ens posava a l'abast l'obra completa de Vicent Andrés Estellés i Llibres del Mall ens descobria Miquel Martí i Pol, ¿quantes vegades he llegit *Estimada Marta*? Dels grans que havien viscut la guerra, m'interessa la mitja rialla de Pere Quart, la simplicitat aparent de Salvador Espriu. I Kavafis, J. V. Foix i Gabriel Ferrater, de capçalera.

... el poeta va ser testimoni d'un fet extraordinari. Va veure que les ones sonores que produïa la seva veu es convertien en uns soldats menuts carregats amb totxos, gaveta, plomada, nivell, paleta i ciment i construïen parets a les orelles del xicot⁷.

Teatre. Ah, el teatre! M'agrada llegir teatre. He llegit amb fruïció *Antígona*, de Sòfocles, *Hamlet*, *Otel·lo*, *El somni d'una nit d'estiu...* de Shakespeare, *Tartuf*, de Molière, *Casa de nines*, d'Ibsen, *La gavina*, de Txèkhov, *Tot esperant Godot*, de Beckett, *La mort d'un viatjant*, d'A. Miller, *Roberto Zucco*, de Koltés, *Cyrano de Bergerac*, de Rostand, *La filla del mar* i *Terra Baixa*, de Guimerà, *Pigmalió*, de Bernard Shaw, *El cafè de la Marina*, de Sagarra, *Primera història d'Esther*, d'Espriu i tantes d'altres, totes vistes en escenaris de Barcelona. ¿Quantes vegades he vist representada *L'oncle Vània*, de Txèkhov? ¿I *Un enemic del poble*, d'Ibsen? M'agrada llegir teatre, però el teatre existeix quan algú el mira, no quan algú el llegeix. La literatura teatral no compleix el cicle si no es representa en un escenari. En aquest aspecte tinc el privilegi que des de fa més de vint anys segueixo tota la cartellera barcelonina. El teatre, les arts escèniques, han estat un plaer que ha arrelat en molts microcontes. I fins i tot he tingut la ingenuïtat d'escriure'n obres, sabent que no seran mai representades. Com aquest monòleg que reproduïx sencer:

L'han encertada... vostès hi entenen: és un diamant. Un diamant esplèndid. I, aquí, en porto un altre. I, aquesta gemma blava, també ho és. Diamants sintètics i naturals fabricats amb cabells o amb cendres. Cabells o cendres dels meus amants. Amants difunts, ja s'entén... M'està malament dir-ho, però de jove em deien Devoradora de Diamants. Ha, ha, enveges. D'amants, n'he tingut així. A munts. Però no tot són difunts, és clar. Dels que ja no hi són, en tinc un record únic: un diamant. Un de cadascun, vull dir. Un diamant de cadascun. Me'ls fan al tanatori de la Ronda de Dalt. No sé si en cap altre transformen en diamants les cendres funeràries. Aquí, sí. Al tanatori de la Ronda de Dalt. D'un ble de cabell obtenen carboni i d'aquí un diamant groc, verd o blau. Des de blau clar fins a blancs. De 0'3 a 3 quirats. Cap m'ha trigat més de deu setmanes i he pagat... deixin que ho miri. Per aquest d'aquí, set mil. Sí, aquí, aquí tinc el comprovant. Aquests altres dos me'ls van fer junts, en vaig pagar trenta mil euros. Diàfans, lluminosos. Factura i rebut tinc, naturalment. El preu varia en funció del pes. S'ho valen, vostès ho poden apreciar. No cal dir que les gemmes compten amb un certificat d'autenticitat i de garanties de fabricació. Preu de sortida...⁸

Lingüística i història de la llengua. Els llibrets de les *Converses Filològiques* de Pompeu Fabra tan masegats, i els treballs dels grans filòlegs: Francesc Vallverdú, Joan Veny, Joan Solà. Obres rigoroses, entenedores i amenes. Anys a venir coneixeria Veny i Solà com a alumna. I Joan Solà em va entusiasmar. Arribava amb una frase que havia pescat al carrer i en parlàvem. La llengua era un assumpte viu.

Pel que s'ha pogut llegir fins aquí, la biblioteca personal conté documents biogràfics. Cada llibre entra a casa o el llegeixo en un moment determinat, forma part del meu itinerari formatiu. Ara hi entren comptats volums. Sóc de rellegir, de retrobar llibres amics que en una primera lectura em van seduir. No sempre en surten ben parats, en la lectura que en faig ara, però m'agrada visitar-los, amb el que sóc ara, amb el que he anat oblidant i aprenent pel camí.

A causa de treballar a la revista digital Cornabou de literatura infantil i juvenil, tinc accés a la gran majoria de producció catalana de llibres infantils i juvenils.

En els llibres per a infants, hi ha proliferació de contes il·lustrats, amb tipografies que espongen el text, fins i tot amb pàgines de vinyetes de còmic. Pel que fa a les lectures adreçades a adolescents, abunden amb la intenció d'entrar en les lectures d'institut, temes profunds o controvertits en format de còmic o de novel·la gràfica i l'acompanyament d'enregistraments musicals. També els clàssics es presenten d'una manera més propera per tal que es prestin a desenvolupar competències per a l'argumentació. Són un material de lectura còmoda per a la generació que ha crescut amb la combinació de paraules i imatges en les pantalles. És un exemple del fet que, d'una forma o altra, no està tot perdut a l'hora de tenir a l'abast materials per formar lectors polivalents.

Aviat ens vam veure envaïts per senyors escriptors, senyors il·lustradors, senyors editors, senyors llibreters i senyors lectors entusiastes (Fixeu-vos-hi bé, tots senyors i... calbs!) que es van prendre les explicacions de la draga com si fos un jeroglífic a desxifrar a vida o mort.

I aquí els tenim.

Després d'un parell de banys al nostre estany, a tots aquests senyors els surt un cabell verd, finet com la gespa, que després es tenyeixen de marró, de negre o de blanc⁹.

A la pràctica, una biblioteca personal voluminosa com la que acabo de descriure, comporta problemes de conservació a causa de la incidència de la pols, la llum, els canvis de temperatura. I, a més, cal controlar que no s'escapi de les mans. A casa nostra, amb dolor i en defensa pròpia, cada any hi fem una revisió per actualitzar-la i ens conformem que els llibres vagin balders als prestatges, de tal manera que, per treure un llibre no hàgim de necessitar els estris d'un manyà.

La nostra lladre té un comportament singular. Des d'aquí on ara escric veig l'escampall de llibres que va fer tot buscant vés a saber què per llegir, durant aquesta setmana. Després ens tornarà el llibre, com sempre, però el desgavell a la biblioteca, l'hem de solucionar nosaltres¹⁰.

Conclusió

Tot comptat i debatut

Sóc el que he llegit i he incorporat a la meva motxilla de coneixements, d'experiències. Els llibres em fan companyia en el meu viatge vital, hi busco aquella frase que hi vaig subratllar o aquella impressió que vaig escriure al marge. M'actualitzen la memòria, però aquesta funció cada vegada més la fa Google. Sé que la meva biblioteca personal té un valor estrictament privat, fora del qual és només paper per reciclar.

Els infants i adolescents d'aquest començament de segle no tindran biblioteca personal. Pel seu compte, llegeixen, sí, però la lectura no sempre els arriba a través del llibre convencional, sinó a través d'altres formats, com el còmic, les revistes, les lletres de les cançons, el cinema i tota mena d'audiovisuals. En l'àmbit acadèmic, sovint participen en fòrums a la seva aula amb la presència de l'autor del qual han llegit col·lectivament algun llibre. Però aquell llibre no formarà part de la biblioteca personal de cada alumne, perquè el rellegeixi quan vulgui, perquè recordi que el va llegir potser en veu alta a classe amb els companys, perquè potser l'autor l'hi va dedicar personalment. En fi, que es veurà privat d'emportar-se'l a casa, perquè aquell llibre és de l'escola. Un perjudici tant per a l'alumne com per al creador que veurà retallats els drets de la propietat intel·lectual. Un debat viu, ara mateix.

*Però, ja hi podeu comptar,
davant l'intrús, primat amb ploma,
defenso amb gomes de lligar enciams,
els drets sobre aquest feix de versos¹¹.*

Segurament, doncs, la Mariona R. F., que ara té nou anys, no tindrà biblioteca personal quan serà gran. A tot estirar, guardarà com un tresor algun dels llibres que té ara. El que sí que tindrà són uns referents culturals i un imaginari que li hauran arribat per molts diversos suports, amb molta varietat de gèneres i

noves formes de ficció que combinen imatge i text. Les bones lectures —tant és el suport que triï— i un xic de món conformaran el seu patrimoni intel·lectual i emocional i li facilitaran recursos per a la reflexió i el creixement personal des de la llibertat. Ei, si pot ser.

-
1. *Paradís en obres*. Poema inèdit.
 2. *Lletra menuda*. Barcelona: Editorial La Busca, 2006.
 3. Op. cit.
 4. *El temple*. Dins *Temps de penyora*. Premi Viola d'Or i d'Argent, Jocs Florals de Barcelona, 2003.
 5. *Plens de ditades*. Premi Jocs Florals de les Corts, Barcelona, 2007.
 6. *Amb un peu rosegat*. Dins *Temps de penyora*. Premi Viola d'Or i d'Argent. Jocs Florals de Barcelona, 2003.
 7. *Les orelles tenen parets*. Dins *Una petita vida i altres narracions*, Lleida: Pagès Editor, 2003.
 8. *La devoradora de diamants*. Dins *A l'àtic, sisplau*, obra inèdita. Monòleg dedicat a l'actriu Rosa Novell.
 9. *La draga sense escates*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008. Premi Mercè Llimona, 2008.
 10. *Una lladre com la nostra*. Narració inèdita.
 11. *Assaig*. Dins *Teló de fons*. Premi L'Àncora, Sant Feliu de Guíxols, 2007.